

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки та психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

тема: «**Особливості розвитку психомоторних навичок
у дітей з порушенням писемного мовлення**»

Студентки II курсу KorLs1-M19z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Логопедія)

Максим'юк Галини Володимирівни

Науковий керівник

кандидат педагогічних наук, доцент

Константи́н О. В.

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії:

Кам'янець-Подільський – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОМОТОРИКИ У ДІТЕЙ З ТИПОВИМ РОЗВИТКОМ ТА У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ	6
1.1 Особливості розвитку психомоторики у дітей з типовим розвитком	6
1.2 Клінічна характеристика порушення психомоторики	15
1.3. Особливості розвитку психомоторики у дітей з порушенням писемного мовлення	21
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПСИХОМОТОРИКИ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ	26
2.1 Науково-теоретичні основи організації дослідження психомоторики у дітей з порушеннями писемного мовлення	26
2.2 Результати дослідження контрольної групи	38
2.3 Результати дослідження експериментальної групи	49
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПСИХОМОТОРИКИ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ	56
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Рухова активність є потужним біологічним стимулятором життєвих функцій організму. Потреба в русі становить одну з основних фізіологічних особливостей дитячого організму, будучи умовою його нормального формування і розвитку. Рухи, адекватні фізіологічним можливостям дітей завжди виступають як оздоровчий фактор, підвищується емоційний тонус, з'являється почуття радості, задоволення. Фізичні вправи, рухливі ігри та психогімнастика при правильному психолого-педагогічному підході є потужним оптимізуючим фактором. Багаторічні наукові дослідження (І. Сеченов, С. Бернштейн, Л. Виготський, П. Гальперін та ін.) вже довели, що рух і функції мозку, що відповідають за їх інтеграцію, для правильного функціонування повинні бути скоординовані. Якості людини, які ми зазвичай пов'язуємо лише з розумом, не існують окремо від фізичних можливостей тіла. Однак в даний час, автори, які вивчали психомоторні функції дітей раннього та дошкільного віку (С. Бернштейн Р. Дейвіс, І. Сеченов, А.Сімко та ін.) відзначають прогресуюче погіршення фізичного і психічного здоров'я дітей.

Одним з найбільш частих порушень мовлення у дітей шкільного віку Н. Чередніченко [8] вважає порушення писемного мовлення, автор зазначає, що в даний час її значення для дитячої практики різко зросла в силу того, що недостатність рухової діяльності в дитячому віці стає все більш звичним явищем. У спеціальній літературі, присвяченій питанням порушення писемного мовлення (Н. Голуб, Е. Данілівічюте, О. Журавльова О. Корнєв, Р. Лалаєва, І. Садовнікова, В. Тищенко та ін.), відзначається, що в синдромі наявних порушень у дітей з дисграфією відсутні наявні мовленнєві порушення, проте спостерігається цілий ряд немовленнєвих симптомів, зокрема порушення психомоторики. Спостерігається рухова незграбність, малорухливість, скутість, сповільненість всіх рухів, або явища рухової гіперактивності, занепокоєння,

швидкий темп рухів, значна кількість зайвих рухів при виконанні довільних і мимовільних рухових актів.

Незважаючи на те, що в даний час методи корекції дисграфії є досить різноманітні та описані, питання ефективності логопедичного впливу в ряді випадків не досить висока. Проблема формування психомоторних функцій у дітей з дисграфією залишається актуальною, у зв'язку тим, що вони відіграють значну роль у психічному розвитку дітей шкільного віку. Науковці (Т. Ахутіна, Г. Волкова, Н. Пилаєва, Н. Чередніченко та ін.), наголошують на важливості розвитку рухів, психомоторики в корекції порушень писемного мовлення. Тому ми вибрали тему дослідження: «Розвиток психомоторних навичок у дітей з порушеннями писемного мовлення».

Мета дослідження: вивчення стану психомоторної сфери у дітей шкільного віку з порушеннями писемного мовлення.

Реалізація поставленої мети зажадала рішення наступних завдань.

1. вивчити психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження;
2. провести констатуючий експеримент і проаналізувати отримані результати;
3. розробити структуру і зміст формуючого експерименту.

Предмет дослідження: особливості психомоторних функцій у дітей з дисграфією.

Об'єкт дослідження: психомоторні функції у дітей з дисграфією.

Методи дослідження:

- теоретичні: методи аналізу, узагальнення здобутої інформації, синтезу, систематизації наукових даних;
- емпіричні: методи аналізу продуктів діяльності: спостереження, опитування, бесіда, анкетування; методи математичної статистики, узагальнення даних - якісна і кількісна обробка та інтерпретація даних

- статичні: аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Наукова новизна узагальнення існуючих теоретичних відомостей про організацію рухової сфери, аналіз симптоматики порушень психомоторики дітей з порушеннями писемного мовлення з позицій теорії рівневої організації рухів.

Практичне значення своєчасна діагностика і методичні рекомендації щодо усунення порушень загальної, мимічної, артикуляційної та дрібної моторики дітей шкільного віку з дисграфією сприятимуть підвищенню ефективності логопедичного впливу.

Місце проведення: Замостянська ЗОШ I-III ступенів Вижницького району Чернівецької області.

Апробація дослідження: Характеристика порушення психомоторного розвитку у дітей з порушеннями писемного мовлення // Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології / за ред. Н.С. Гаврилової – Вип. 14– Камянець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В.2021. – С.141-147.

Структура дослідження. Наукова робота включає вступ, три розділи, висновків, список використаних джерел (76 найменувань) та додатків (9 сторінок). У роботі вміщено 12 таблиць, 2 рисунки. Загальний обсяг дипломної роботи – 92 с.

ВИСНОВКИ

Проведене експериментальне дослідження особливостей розвитку психомоторики у дітей з порушеннями писемного мовлення дозволило зробити наступні висновки:

1. Рухи та практична діяльність дітей мають надзвичайно важливе значення в розвитку вищих психічних функцій, просторових відносин, пізнавальної діяльності, зокрема мовлення, що відображено в працях таких авторів як С. Бернштейн Г. Волкова П. Гальперін, О. Лурія, І. Павлов І. Сеченов, С. Рубінштейн та ін. Руховий акт являє собою багаторівневу структуру, керовану провідним рівнем і рядом фонових рівнів. У процесі формування рухового динамічного стереотипу здійснюються різні за складністю рухи, і в зв'язку з удосконаленням рухів в руховому акті бере участь ієрархія рівнів. Психомоторний розвиток починається з неспецифічної маніпуляції з предметами і переходить до розумної, усвідомленої діяльності, яка розуміється як цілеспрямоване і плановане сприймання та перетворення дійсності за допомогою дій.

У спеціальній літературі, присвяченій проблемі порушенням писемного мовлення (Н. Голуб, Е. Данілівічюте, О. Журавльова О. Корнєв, Р. Лалаєва, І. Садовнікова, В. Тищенко та ін.) описуються і аналізуються порушення зорово-просторових, когнітивних, мовленнєвих функцій. У синдромі наявних порушень у дітей з дисграфією відзначається цілий ряд немовленнєвих симптомів, зокрема порушення психомоторики, відхилення в розвитку ряду надставних рефлексів і локомоцій.

2. В експериментальному дослідженні психомоторики у дітей з порушеннями писемного мовлення була поставлена наступна мета: вивчити стан психомоторної сфери з метою корекції психомоторних функцій дітей з дисграфією. Для обстеження дітей нами були використана «Методика дослідження психомоторних функцій» Г. Волкової [10], а саме субтести, рекомендовані автором для обстеження психомоторики. Ми використовували

такі методики: дослідження особливостей загальної довільної моторики; дослідження можливості довільного формування певних мімічних поз; методика дослідження орального праксису; дослідження довільної моторики пальців рук.

3. Порівняльний аналіз характеру виконання тестових завдань свідчить про суттєві відмінності стану психомоторики дітей з дисграфією та їх однолітків з типовим розвитком. Рівень сформованості психомоторних функцій у дітей з порушеннями писемного мовлення середній, 77%. Рівень сформованості психомоторних функцій дітей типовим - високий - 92%. Всі діти контрольної групи мають високий рівень розвитку психомоторики (80 - 100%), що говорить про сформованість психомоторики у дітей без порушень.

Стан психомоторики у дітей з дисграфією неоднорідний: за підсумками діагностики всі діти експериментальної групи були розподілені на 3 підгрупи: високий ступінь розвитку психомоторних функцій 80 - 100%, середній ступінь 60 – 80%, низький ступінь – 15% учнів з дисграфією. У дітей без порушень мовленнєвого розвитку високий ступінь показало 100% дітей. Істотні відмінності ми виявили і при аналізі виконання різних методик: в контрольній групі найбільш високі результати ми виявили в методиці №1 і 2 (рівень виконання - 94%), що говорить про те, що у дітей з типовим розвитком краще розвинена загальна і дрібна моторика, менш розвинена артикуляційна і дрібна моторика (рівень виконання завдань методик №3,4 склав 92%).

В експериментальній групі високий рівень ми виявили лише в методиці №1 - обстеження загальної моторики (80%), що говорить про те, що у дітей з дисграфією досить розвинена довільна загальна моторика, менш розвинена дрібна (79%) і мімічна моторика (75%) і найбільш утруднено формування дрібна моторика - рівень виконання завдань методики №3 склав 73%.

4. З'ясовано, що у дітей з порушеннями писемного мовлення, на відміну від дітей без порушень мовлення ми виявили наступні особливості формування психомоторики: сповільненість рухів при формуванні пози або зайва

метушливість; труднощі утримання пози, порушення статичної координації; порушення динамічної координації та переключення; труднощі в просторовій організації руху; труднощі виконання словесної інструкції; недоліки при виконанні та утриманні мимічних поз, млява або напружена миміка; деякі мимічні пози недоступні; зниження обсягу, точності, сили артикуляційних рухів, надмірна виснаженість; деякі артикуляційні пози недоступні; наявність сінкинезій; проблеми формування артикуляційного укладу і порушення переключення; девіації язика; напруженість, скутість рухів пальців рук; порушення темпу виконання рухів, труднощі формування укладу з пальців обох рук.

Отримані в експерименті результати підтверджують висунуту гіпотезу і говорять про необхідність корекційної логопедичної роботи з формування психомоторики учнів з порушеннями писемного мовлення. Аналіз даних обстеження дозволив розробити методичні рекомендації щодо формування психомоторики у дітей з дисграфією

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань окресленої проблеми. Перспективою для подальшого вивчення є проведення формувального експерименту, а саме формування психомоторних навичок у дітей з дисграфією в процесі спеціально організованого навчання та виховання, на основі розроблених методичних рекомендацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Аленькина Т.Н., Никитина О.В. Гармонизация движений, эмоций и общения детей с нарушениями речи средствами психогимнастики // Логопед - №5 - 2006. - С.24-33.
- 2 Ананьев Б.Г. Избр. психологические труды: В 2 т. М., 1980, Т.1.- 356с.
- 3 Анохин П.К. Очерки физиологии функциональных систем. – М., 1975.- 289с.
- 4 Ахутина Т.В. Нейропсихологическая диагностика, обследование письма и чтения младших школьников. Приложения. – М.: Изд. Секачев Сфера, 2008. – 48 с.
- 5 Ахутина Т.В., Пылаева Н.М. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход. - СПб.: Питер, 2008. – 320 с.
- 6 Ахутина Т.В. Нарушения письма: диагностика и коррекция. Актуальные проблемы логопедической практики / Под ред. Храковской М.Г. - СПб.: Изд. Акционер и К., 2004. – 246 с.
- 7 Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность. - М., 1990. – 182с.
- 8 Бизюк А.П. Компендиум методов нейропсихологического исследования. – С. – Пб, 2005. – 456с.
- 9 Блінова Г.Й., Пічугіна Т.В. Дидактичний матеріал для подолання вад письма у дітей: Посібник для вчителів. — К.: Радянська школа, 1990. - 111 с.
- 10 Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. 2-е видання / А. М. Богуш – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 374 с.
- 11 Волкова Г.А. Логопедическая ритмика. – М., 2003. – 272 с.
- 12 Волкова Г.А. Методика психолого–логопедического обследования детей с нарушениями речи. Вопросы дифференциальной диагностики — СПб., 2005.– 144с.
- 13 Волосова Е. Развитие ребенка раннего возраста (основные показатели). – М., 1999. – 72с.

- 14 Выготский Л.С. Психология. – М., 2000. – 1008с.
- 15 Галкина В.Б., Хомутова Н.Ю. Использование физических упражнений по развитию мелкой моторики пальцев рук при коррекции и нарушений речи у учащихся младших классов // Дефектология. - 2006. - № 3. - С. 37-42.
- 16 Глазырина Л.Д. Физическая культура – дошкольникам. - М., 2001.- 144с.
- 17 Голуб Н.М. Труднощі формування навичок мовного аналізу та синтезу в молодших школярів з нормальним мовленнєвим розвитком та порушеннями мовлення // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Зб. наук, праць. — К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. — Вип. 22.-С. 41-46.
- 18 Гуревич М.О., Озерецкий Н.И. Психомоторика. - М.. 1930. Т. 1. – 342с.
- 19 Гуровец Г.В., Маевская С.И. К вопросу диагностики стертых форм псевдобульбарной дизартрии// Вопросы логопедии. - М.,1978. – С.27-37.
- 20 Данілавічюте Е. А. Концептуальні засади вивчення порушень письма з позицій діяльнісного підходу / Е. А. Данілавічюте // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. - 2010. - Вип. 1. - С. 82-92
- 21 Дудьев В.П. Средства развития тонкой моторики рук у детей с нарушением речи // Дефектология. — 1999. — № 4. — С. 50—54.
- 22 Зошит № 1 для підготовки руки до письма. — Запоріжжя: ЛПКС Лтд., 2015.- 60 с. Зошит № 2 для підготовки руки до письма. — Запоріжжя: ЛПКС Лтд.,2015. - 60 с.
- 23 Журавльова Л. Науково-теоретичний аналіз сутнісних відмінностей поняття «дисграфія» / Л. Журавльова // Актуальні питання корекційної освіти. – №10, 2018. – <http://aqce.com.ua/vipusk-n10-2018/zhuravlova-ls-naukovo-teoretichnijanaliz-sutnisnih-vidminnostej-ponjattjadisgrafija.html>.
- 24 Журавльова Л. Сучасний стан логопедичної практики корекційної роботи з молодшими школярами з дисграфією / Л. Журавльова. – http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/22102/1/6_Zhuravlyova%20L.S.

- 25 Кенеман А.В., Хухлаева Д.В. Теория и методика физического воспитания детей дошкольного возраста – М., 1985. – 187с.
- 26 Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функции мозга ребенка // Хрестоматия по теории и методике развития речи детей дошкольного возраста / Под ред. М.М. Алексеевой, В.И. Яшиной. — М., 1999. – С.12 – 22.
- 27 Колупаева А.А. Формування у першокласників з мовленнєвими вадами уявлень про фонетичну і графічну системи рідної мови / дис.... канд. пед. наук: 13.00.01. — К., 2003. — 160 с.
- 28 Корнев А.Н. Основы логопатологии детского возраста. Клинические и Психологические аспекты. – СПб, 2006. - 380с.
- 29 Корнев А.Я. Нарушения чтения и письма у детей (диагностика, коррекция, предупреждение): Учебно-методическое пособие. — С.-Петербург: МиМ, 2004. — 286 с.
- 30 Кравчук Д.М. Писемне мовлення учнів 1—3 класів. — К.: Рад. школа, 2007.
- 31 Логопедія: підручник / За ред. М. К. Шеремет. Вид 3-тє, перер. та допов. Київ: Видавничий дім «Слово». – 2015. –776 с.
- 32 Логопедія: підручник. – [Шеремет М.К., Тарасун В.В., Конопляста С.Ю. та ін.]; за ред. М.К. Шеремет. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 376 с.
- 33 Логопсихологія : навч. посіб. / Конопляста С. Ю., Сак Т. В. ; за ред. Шеремет М.К. – К. : Знання, 2010. – 293 с.
- 34 Лопатина Л.В. Изучение и коррекция нарушений психомоторики у детей с минимальными дизартрическими расстройствами // Дефектология- 2003- №5. с.45-51.
- 35 Лопатина Л.В., Серебрякова Н.В. Преодоление речевых нарушений у дошкольников. – СПб. – 2001. – 191 с.
- 36 Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека и их нарушения при локальных поражениях мозга. — М., 1962. – 504 с.
- 37 Любина Г., Желонкин О. Рука развивает мозг // Ребенок в детском саду – 2003 - №5 – С. 31 – 34.

- 38 Малярчук А.Я. Развитие усного та писемного мовлення молодших школярів / А. Я. Малярчук. — К.: Літера ЛТД, 2008. — 336 с.
- 39 Мелехова Л.В. Дифференциация дислалий// Очерки по патологии речи и голоса /Под ред. С.С. Ляпидевского. – М., 1967. – С.77 – 97.
- 40 Микляева Н.В., Полозова О.А., Родионова Ю.Н. Фонетическая и логопедическая ритмика в ДОУ - М., 2005. – 112с.
- 41 Морфофункциональное созревание основных физиологических систем организма детей дошкольного возраста / Под ред. М.В. Антроповой, М.М. Кольцовой. – М., 1983. – 160с.
- 42 Пічугіна Т.В. Рання діагностика дітей з дислексією та дисграфією // Дефектологія. — 2003. — № 1. — С. 6-12.
- 43 Плутаева Е., Лосев П. Развитие мелкой моторики у детей 5-7-лет // Дошкольное воспитание – 2005 - №5 – С.43 – 45.
- 44 Потапчук А.А., Овчинникова Т.С. Двигательный игротренинг для дошкольников. – С. Пб, 2003.- 176 с.
- 45 Пожиленко Е.А. Артикуляционная гимнастика: Методические рекомендации по развитию моторики, дыхания и голоса у детей дошкольного возраста. — СПб.: КАРО, 2006.—92с.
- 46 Прищепа С., Попкова Н., Коняхина Т. Мелкая моторика в психофизическом развитии дошкольников // Дошкольное воспитание – 2005 - №1 – С.60 – 63.
- 47 Прищепа О.Ю. Особливості формування графічних навичок письма у шестирічних першокласників/дис.... канд. пед. наук: 13.00.02. — К., 2009. - 151 с.
- 48 Побірченко Н.А. Методичні вказівки до Зошита із сенсомоторики. — К.: Освіта, 2011. — 32 с.
- 49 Побірченко Н.А. Зошит з сенсомоторики для дітей 5—6 років. — К.: Освіта, 2006. — 48 с.
- 50 Рубинштейн С.Л. Движение // Основы общей психологии. - М., 1989. Т.2. - С.44 – 48.

- 51 Садовникова И.Н. Нарушения письменной речи и их преодоление у младших школьников. — М.: Владос, 2015.
- 52 Селиверстов В.И. Речевые игры с детьми – М., 1994 – 344 с.
- 53 Семенович А.В. Ланина Т.Н. Интеграция сенсомоторного репертуара ребенка - фундамент коррекции общего недоразвития речи // Практическая психология и логопедия. - №2 – 2004 – С. 44- 50.
- 54 Сеченов И.М., Павлов И.П., Введенский Н.Е. Физиология нервной системы. — М., 1952. - 238с.
- 55 Сиротюк А.Л. Коррекция развития интеллекта дошкольников: психогимнастика, пальчиковые упражнения, программа развития интеллекта. – М., 2003. – 48с.
- 56 Смирнов В.М. Нейрофизиология и высшая нервная деятельность детей и подростков. – М., 2000. – 234с.
- 57 Соботович Е. Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению. – К. : ПП «Компанія «Актуальна освіта», 1998. – 127 с.
- 58 Соботович Е. Ф. Психолінгвістическа структура речової діяльності і механізми її формування. – К. : ИЗМН, 1997. – 44 с.
- 59 Тихеева. Е.И. Развитие речи детей. – М., 1985. - 159с.
- 60 Ткаченко Т.А. Физкультминутки для развития пальцевой моторики у дошкольников с нарушениями речи. - М., 2001. –34с.
- 61 Токарева О.В. Дизартрия. // Расстройства речи у детей и подростков. Под ред. С.С. Ляпидевского. - М., 1969. – С.144 – 155.
- 62 Тумакова Н., Мицкевич А. Артикуляционная гимнастика // Дошкольное воспитание – 2005 - №6 – С.86 – 88.
- 63 Чередніченко Н.В. Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах корекційного навчання: навч.-метод. посіб. / Н.В. Чередніченко, Д.М. Горбачова. К. : ДІА, 2016. – 212 с.

- 64 Хватцев М.Е. Логопедия. – М., 1959. – 476 с.
- 65 Ухтомский А.А. Избранные труды. – Л., 1978.- 243с.
- 66 Цвынтарный В.В. Играем пальчиками и развиваем речь.- Нижний Новгород, 1995 – 28с.
- 67 Шишкина В. А. Движение + движения: Кн. для воспитателя дет. сада. – М.: Просвещение, 1992. – 96 с.